

Dargay Lajos

Nevelési értekezéslet

Ősi emberi igény a különböző tapasztalatok, felfedezések, ismeretek átadása, közlési vágya. A modern, korszerűen szervezett társadalom (...) már nem is állhat fenn a szakadatlan információk és az ún. tömegkommunikációk intenzív alkalmazása nélkül. A korszerű technikai civilizáció termelők munkája, tudományos tevékenysége, egész életformája olyan tájékoztató, irányító jelek, jelrendszerek együttesével dolgozik, amely eligazító erejével a kellő differenciálódást és egységet biztosítja. A társadalom gazdasági alapjait képező termelők munkát – annak szinte minden ágazatát – átfogó vizuális-rajzi információs rendszer szervezi és irányítja. Köztudomású, hogy az ipari termelés beszéd- és közlési módja, nemzetközi nyelve a magyarázó (...) műszaki jellegű rajz, s ebből következik a rajzokról való olvasás, a tervezés, újítás is. A rajzolás a termelésben állandó gondolkodásforma, egyben pedig a közlés, tájékoztatás, megértés, megismerés és helyes megvalósítás eszköze. E közlő nyelvi tájékoztató eszköz alapja a térszemlélet, formaérzék, ízlés, mely biztosítja a szerkesztés és megformálás lehetőségeinek, a forma és funkció összefüggéseinek áttekintését, a rendezettség és szépség harmóniájának biztosítását.

A termelők munkán és a tudományokon túl a fokozatosan urbanizálódó életforma is az egyre bonyolódó jelzésrendszer szabályozó erejét követelik meg. Így például az egyre problematikusabb közlekedés szervezése mindenkitől megkívánja a képi információs érzékenységet, a jelek, jelzések, valamint a tényleges téri szituáció állandó egyesítését.

Elmondhatjuk tehát, hogy a vizualitás, a téri, formai, színbeli és szerkezeti összefüggések teljes felfogása (az információs hatásrendszer, az egyéni és tömeges tájékoztatás alapja) ma már egész életünk alapvető, praktikus vonatkozásaiban is eleven igény/szükséglet, tehát a korszerű élet feltétele, mintegy integrációs bázisa.

Az effajta információs érzékenység és a tömegkommunikáció nem csupán gyakorlati életünk alapfeltétele, de olyan területre is bevezetést biztosít, mint a képzőművészetek és más vizuális eszközökkel dolgozó művészeti ágak (fotó, film, tv stb.) sajátos világa. Ezek helyes tartalmi és emocionális megközelítése a modern szocialista társadalom és megújuló emberi létforma alapvető feltétele.

Ezt a társadalmi igényt messzemenően figyelembe kell venni az oktató-nevelő munka tartalmának meghatározásában is. Világosan kell látni, hogy a vizuális nevelés és rajztanítás – mint az információs érzékenység és a hatékony kommunikáció alapja – a nevelés egészében a maga sajátos módján hogyan funkcionál. Meg kell határozni, hogy mi a szerepük az értelmi erők fejlődésében, a tudomá-

nyos-technikai képzésben, az esztétikai nevelésben, és hogyan járulnak hozzá az erkölcsi nevelés és végül a világnézet céljainak megvalósításához.

Az értelmi nevelés, a tudományos képzés iskolai feladata, hogy a tanulókat korszerű ismeretekkel látva el, ezzel párhuzamosan fejlessze megismerő erőiket, ismeretszerző képességeiket. Bevezetést kell nyújtani a látás és ábrázolás tudományába, meg kell ismertetniük a legfőbb ábrázolási rendszereket, konvenciókat (perspektíva, axonometria, vetületi ábrázolás), azokat a jeleket, jelzéseket, amelyeket az általános és sajátos ábrázolásmódon – pl. műszaki rajz – használunk.

Tanítanunk kell a vizuális művészetek – képzőművészet, film, televízió – kifejezési eszközrendszerét, sajátos nyelvtanát, hogy az ifjúság az itt közölt jelentéstartalmakat felfoghassa. Foglalkoznunk kell a legdöntőbb képzőművészeti-esztétikai fogalmak kategóriáik mibenlétével, konkrét és érzékletes módon világítva meg a tartalom és forma, az anyag-szerkezet-forma, a forma és funkció kapcsolatát, s mindezeken túl érzékeltessük a szép történeti jellegét.

A látás és ábrázolás szorosabban vett tudományos jellegű ismeretanyagán túl még jelentősebb annak általános, tágabb értelemben vett nevelése. Éppen az információs érzékenység érdekében állandóan fejleszteni kell az egyre differenciáltabb érzékelést, az analitikus észlelést, a vizuális memóriát, a tudati kép alkotásának képességeit.

A rajzi alkalmazásokon túl a látásnevelést be kell állítanunk a gondolkodás elmélyítésének folyamatába. El kell érni, hogy az intenzív látás alapján elért sajátos absztrakciókkal világosabban tűnjenek elő a látszat és valóság, a jelenség és lényeg összefüggései.

Végül, de nem utolsó sorban arra kell törekedni, hogy az oktató-nevelő munka folyamatában eluralkodó tudományos megismerést kiegészítsük, teljesebbé tegyük a sajátos képi megismerés és gondolkodás beépítésével, s ezzel hozzájáruljunk a teljes, integráns emberi személyiség kialakulásához. A teljes emberi személyiség kifejlődésének feltétele, hogy a környező valóságban, munkában, a művészetek által tükröződő képet befogadjuk, megértsük és magatartásunk részévé tegyük, megvalósítsuk.

Már a környező valóság esztétikai tükröződésének felfogása is sajátos absztrakciók képzésének függvénye. A szép – mint érzéki és konkrét dolog – elsősorban az érzékelés minőségétől, finomságától függ, tehát a látásnevelés és rajztanítás minden eszközével nevelnünk kell ezt a sajátos befogadóképességet. De a szép felfogása tudati dolog is, azaz elsajátítása érdekében elemző módon alakítanunk kell az esztétikai fogalmakat, ítéleteket is. Az élményszerűen befogadott, ítéletekké formálódott szép az egész emberi magatartást, tevékenységet alakítja, tehát aktív, alkotó gyakorlattá kell formálni. A befogadás, elemzés és alkotás gyakorlati hármas egységben válnak a világról érkező esztétikai jelek és jelzések elevenen ható

mozgósító erővé. A különböző vizuális-esztétikai elemek (tér, forma, arány, szerkezet, szín, ritmus, szimmetria, feszültség-nyugalom) és a hozzájuk fűződő sajátos esztétikai absztrakciók (képzetek, fogalmak, ítéletek) – mint jellemző kifejezési eszközök –, a legegységelműbben a képzőművészeti alkotásokban nyilvánulnak meg, mint a tartalmi kifejezés hordozói. Ezért nevelésünk egyik legfőbb feladata, hogy megtanítsuk a képzőművészeti alkotások beszédmódjának nyelvtanát, hogy az ifúságot részesévé tegyük annak a gazdag információs anyagnak, amit a művészetek világa az emberiség életéről, gondolkodásmódjáról, érzelmeiről és vágyairól közöl.

Az információ és tömegkommunikáció korunk nemzetközi viszonyai között szorosan összefügg a világról, természetről, társadalomról vallott nézetek harcával, s a meggyőződés publikálása, a tömegméretű meggyőzés és nevelés döntő eszköze. A látásnevelés, információs érzékenység szerzése, a tájékoztatás helyes, aktív felfogása és értelmezése döntő módon alapozza meg a világ realitásába vetett hitet, illusztrálja az anyag és társadalom különböző mozgásformáit, az alap és felépítmény szükségszerű viszonyát, végső fokon tehát a világ dialektikus és materialista megismerését.

A látás és vizuális érzékenység fejlesztése, a képzőművészeti-esztétikai nevelés, a világnézet kialakításához kell bő, érzékletes és konkrét tényanyagot, bázist nyújtania. A látszat és a valóság, a jelenség és a lényeg feltárásához az optikai és tudati kép viszonyának sajátos felfedezésével kell hozzájárulnia. A látásnevelés és rajztanítás egyrészt természettudományos oldalról fel kell, hogy fedje a természet jelenségeinek összefüggéseit, folyamatait, következetesen tanítva a látás tudományát – másfelől társadalomtudományos oldalról nézve és foglalkoznia kell a „szép” történeti jelentkezéseivel és alakulásával, verbális lexikális módszer helyett a konkrét emocionális elemzés eszközeivel mutatja meg a sajátos eszközrendszer és tartalmi mondanivaló összefüggéseit. Mindezzel hozzá kell járulnia a már említett sajátos esztétikai jelrendszer megértéséhez, s így a tömegkommunikáció hatékonyságához.

Az egyén és világ sajátos viszonyának kialakulása (közösség, hazaszeretet, internacionalizmus, munkához való viszony, akarat tényezők, humanizmus) döntő módon függ a nézetek és magatartás, akarat és tett, normák és cselekedet egyeztetésétől. A modern (szocialista) társadalomban ez az egyeztetés nagyban függ az állandó vizuális érzékenységtől, függvénye a tömegkommunikációs eszközök hatékonyságának, így nem vitás, hogy a látás és ábrázolás készségfejlesztése, valamint a magatartás összefügg.

A vizuális nevelés ezt a lényegében erkölcsi magatartást sokrétűen képes szolgálni. Elsősorban azzal, hogy alakítja a valósághoz való aktív, elmélyült viszonyt, a lényeglátást. Az analitikus látás és ábrázolás útján alapvető fegyelmet, önellen-

őrzést alakít ki, azaz nem pusztán szabályok közlésével, de „belülről” a látás és ábrázolás folyamatának lényege felől alakít ki magatartást. A műalkotások esztétikai jelzéseinek emocionális ereje pedig a nagy emberi eszményeket (hazafiság, internacionalizmus, osztályharc és béke) nem szavakban, hanem konkrétan és képszerűen, így emocionálisan adja át. Megtanítani az ifjúságot ezeknek a remekműveknek olvasására, egyben erkölcsi-világnézeti nevelésnek is jelentős tényezője.

Az elhangzott gondolatsor koránt sem teljes, csupán áttekintő jellegű. Annak gyakorlati jellegű latolgatásából fakad, hogy a vizuális-képzőművészeti-esztétikai nevelés és ennek fő bázisát jelentő rajzitanítás vajon szerves része-e az integráns emberi személyiségnek, szükséges tartozéka-e a korszerű irányított és szervezett társadalomnak, társadalmi tevékenységnek.

Az iskolai oktató-nevelő munka struktúrájába való beépítése képezheti-e „nem-tetszés-tetszés” tárgyát és fakultatív kezelést? Anyagának bonyolult és szövevényes rendje megengedi-e a jelenleg tapasztalható kihagyásokat és töréseket, lehetséges-e csak egy-egy életkorra vagy iskolatípusra korlátozni?

Úgy érzem, a világnézet formálásnak és az ember társadalmi együttélésének igényei – az elméleti érveken túl – gyakorlatilag egyértelmű választ adnak a problémára.

(Szaktanári felszólalás Egerben, az 1970-es évek második felében)

